

INKLYUZIV TA'LIMDA MAKTAB PSIXOLOGINING O'RNI VA VAZIFALARI

Eshchanova Feruza Kenjayevna

*Xorazm viloyati Shovot tumani 18-sonli
umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi*

Jumaniyozova Zumrad Shavkatovna

*Xorazm viloyati Shovot tumani 51-sonli
umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim tizimida maktab psixologining o'rni va vazifalari yoritilgan. Inklyuziv ta'lim jarayonida alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan o'quvchilarni psixologik qo'llab-quvvatlash, ularning ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishini ta'minlashda psixolog faoliyatining ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, maktab psixologining o'quvchilar, ota-onalar va pedagoglar bilan hamkorlikdagi faoliyati, psixodiagnostika, psixoprofilaktika hamda korreksion-rivojlantiruvchi ishlarni tashkil etish masalalari bayon etilgan. Maqolada inklyuziv ta'lim muhitida sog'lom psixologik muhit yaratish va barcha bolalarning teng ta'lim olish huquqini ta'minlashda psixologning muhim o'rni asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maktab psixologi, alohida ta'lim ehtiyoji, psixologik qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy moslashuv, psixodiagnostika, korreksion ishlar, psixoprofilaktika, individual yondashuv, pedagogik hamkorlik, tolerantlik, rivojlantiruvchi faoliyat.

KIRISH

Ta'lim tizimida barcha bolalarning teng huquqli ta'lim olishini ta'minlash muhim vazifalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Shu nuqtayi nazardan inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish va takomillashtirish masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Inklyuziv ta'lim - bu alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan bolalarni sog'lom tengdoshlari bilan birgalikda umumta'lim muassasalarida o'qitishga qaratilgan ta'lim shakli bo'lib, u har bir bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim olish huquqini ta'minlaydi. Bunday yondashuv bolalarda tenglik, insonparvarlik, hamjihatlik va o'zaro hurmat kabi insoniy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Inklyuziv ta'lim jarayonida o'quvchilarning nafaqat akademik bilim olishi, balki ularning psixologik holati, ijtimoiy moslashuvi va emotsional rivojlanishiga ham alohida e'tibor qaratiladi. Chunki alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan bolalar ko'pincha ijtimoiy muhitga moslashishda, tengdoshlari bilan muloqot qilishda yoki o'ziga bo'lgan ishonchni shakllantirishda ayrim

qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Shu sababli inklyuziv ta'lim muhitida maktab psixologining faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktab psixologi inklyuziv ta'lim tizimining asosiy ishtirokchilaridan biri bo'lib, o'quvchilarning psixologik holatini o'rganish, ularga moslashuv jarayonida yordam berish, emotsional qo'llab-quvvatlash hamda sog'lom psixologik muhitni yaratishda muhim vazifalarni bajaradi. Psixologning asosiy faoliyati o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash, psixologik diagnostika o'tkazish, korreksion-rivojlantiruvchi mashg'ulotlarni tashkil etish va pedagog hamda ota-onalar bilan hamkorlikda ishlashdan iboratdir. Inklyuziv ta'lim jarayonida pedagoglar, ota-onalar va tengdoshlarning alohida ehtiyojli bolalarga nisbatan to'g'ri munosabatini shakllantirish ham muhim hisoblanadi. Bu borada maktab psixologi tushuntirish ishlari, treninglar, suhbat va psixologik maslahatlar orqali tolerantlik, mehr-oqibat va o'zaro qo'llab-quvvatlash muhitini shakllantirishga yordam beradi. Chunki ijobiy psixologik muhit bolaning o'zini xavfsiz his qilishi, ta'lim jarayonida faol ishtirok etishi va jamiyatga muvaffaqiyatli moslashuvida katta ahamiyatga ega. Shuningdek, inklyuziv ta'lim tizimida psixologning vazifalari faqat alohida ehtiyojli bolalar bilan ishlash bilangina cheklanmaydi. U sog'lom o'quvchilarda ham bag'rikenglik, hamkorlik va empatiya kabi sifatlarni rivojlantirish orqali sinf jamoasida ijobiy ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantiradi. Bu esa barcha o'quvchilarning barkamol shaxs sifatida rivojlanishiga xizmat qiladi. Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim tizimida maktab psixologining o'rni va vazifalari, uning o'quvchilar, pedagoglar hamda ota-onalar bilan olib boradigan faoliyati, psixologik qo'llab-quvvatlash va korreksion-rivojlantiruvchi ishlarning ahamiyati ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Bugungi kunda inklyuziv ta'lim tizimi barcha bolalarga teng imkoniyat yaratish, ularning sifatli ta'lim olishini ta'minlash hamda jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuviga ko'maklashishga qaratilgan muhim pedagogik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan bolalarni ijtimoiy hayotdan ajratmagan holda, sog'lom tengdoshlari bilan birgalikda ta'lim olishiga sharoit yaratishdir. Bunday jarayonda maktab psixologining faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki psixolog o'quvchilarning psixologik holatini o'rganish, moslashuviga yordam berish va sog'lom psixologik muhitni shakllantirishda muhim vazifalarni bajaradi. Inklyuziv ta'lim muhitida maktab psixologining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini o'rganishdir. Har bir bolaning rivojlanish darajasi, emotsional holati, qiziqishi va ehtiyojlari turlicha bo'lganligi sababli psixolog individual yondashuv asosida faoliyat olib boradi. Ayniqsa, alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan bolalarda moslashuv jarayoni murakkab kechishi mumkin. Shu bois psixolog tomonidan

o'tkaziladigan psixodiagnostik ishlar bolaning imkoniyatlari, qiyinchiliklari va psixologik holatini aniqlashda muhim vosita hisoblanadi. Psixodiagnostika jarayonida kuzatish, suhbat, anketa, test va boshqa metodlardan foydalaniladi. Ushbu metodlar orqali bolaning emotsional holati, muloqotga kirishish darajasi, o'ziga bo'lgan ishonchi hamda jamoadagi o'rni aniqlanadi. Olingan natijalar asosida psixolog individual rivojlantiruvchi va korreksion dasturlar ishlab chiqadi. Bu esa bolaning ta'lim jarayoniga moslashuvi hamda shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Inklyuziv ta'limda maktab psixologining muhim yo'nalishlaridan biri psixologik qo'llab-quvvatlash ishlarini olib borishdir. Alohida ehtiyojli bolalar ayrim hollarda o'z tengdoshlari orasida o'zini noqulay his qilishi, tortinchoqlik yoki qo'rquvni boshdan kechirishi mumkin. Bunday vaziyatlarda psixolog bolaning ruhiy holatini barqarorlashtirish, o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish va ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga yordam beradi. Turli trening mashg'ulotlari, rivojlantiruvchi o'yinlar va individual suhbatlar orqali bolalarda ijobiy hissiy holat shakllantiriladi. Maktab psixologi nafaqat alohida ehtiyojli bolalar bilan, balki sog'lom o'quvchilar bilan ham faol ishlaydi. Chunki inklyuziv muhitda o'zaro hurmat, bag'rikenglik va hamkorlikni shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Psixolog tomonidan o'tkaziladigan ma'rifiy suhbatlar va treninglar orqali o'quvchilarda empatiya, mehr-oqibat va tolerantlik kabi insoniy fazilatlar rivojlantiriladi. Bu esa sinf jamoasida sog'lom ijtimoiy-psixologik muhitni yaratishga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'lim jarayonida ota-onalar bilan hamkorlik ham muhim o'rin tutadi. Ko'plab ota-onalar farzandining psixologik holati yoki ta'lim jarayonidagi qiyinchiliklari haqida yetarli bilimga ega bo'lmasligi mumkin. Shu sababli maktab psixologi ota-onalar bilan individual suhbatlar, seminar va maslahatlar tashkil etadi. Ushbu hamkorlik orqali ota-onalarda farzandiga nisbatan to'g'ri munosabatni shakllantirish, uni qo'llab-quvvatlash va motivatsiya berish ko'nikmalari rivojlantiriladi. Pedagoglar bilan hamkorlik ham psixolog faoliyatining muhim qismi hisoblanadi. Inklyuziv sinflarda faoliyat olib borayotgan o'qituvchilar ayrim hollarda alohida ehtiyojli bolalar bilan ishlashda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Psixolog pedagoglarga bolalarning individual xususiyatlari haqida tavsiyalar beradi, ularning emotsional holatini hisobga olgan holda dars jarayonini tashkil etishga ko'maklashadi. Bundan tashqari, pedagoglarning kasbiy zo'riqishini oldini olish va psixologik savodxonligini oshirish bo'yicha ham turli trening va maslahatlar olib boriladi. Inklyuziv ta'lim tizimida psixoprofilaktik ishlar ham alohida ahamiyatga ega. Psixoprofilaktika orqali turli nizolar, emotsional zo'riqishlar, ijtimoiy moslashuv muammolari va ruhiy tushkunlikning oldi olinadi. Ayniqsa, sinf jamoasida kamsitish, masxara qilish yoki ijtimoiy chetlashtirish holatlarining oldini olish inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omillardan biridir. Shuningdek, maktab psixologi

korreksion-rivojlantiruvchi mashg'ulotlarni tashkil etish orqali bolalarning nutq, tafakkur, diqqat, xotira va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bunday mashg'ulotlar bolaning o'z imkoniyatlarini yuzaga chiqarishi hamda ta'lim jarayonida faol ishtirok etishiga xizmat qiladi. Umuman olganda, inklyuziv ta'lim tizimida maktab psixologi o'quvchilarni psixologik qo'llab-quvvatlash, sog'lom ijtimoiy muhit yaratish, ota-onalar va pedagoglar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli tashkil etilishida muhim o'rin egallaydi. Uning faoliyati barcha bolalarning teng imkoniyatlar asosida rivojlanishi va jamiyatga muvaffaqiyatli moslashuviga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim tizimi barcha bolalarning teng huquqli ta'lim olishini ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim pedagogik yondashuv hisoblanadi. Ushbu tizimda alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan o'quvchilarning nafaqat bilim olishi, balki ularning ijtimoiy moslashuvi, ruhiy barqarorligi va shaxs sifatida rivojlanishiga ham alohida e'tibor qaratiladi. Shu sababli inklyuziv ta'lim jarayonida maktab psixologining o'рни va vazifalari nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Maktab psixologi o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini o'rganish, psixologik diagnostika o'tkazish, korreksion-rivojlantiruvchi mashg'ulotlarni tashkil etish hamda psixologik qo'llab-quvvatlash orqali ularning ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashuviga yordam beradi. Shuningdek, psixolog sog'lom o'quvchilarda bag'rikenglik, empatiya va o'zaro hurmat kabi insoniy fazilatlarni shakllantirish orqali sinf jamoasida ijobiy psixologik muhit yaratishga xizmat qiladi. Inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishda ota-onalar va pedagoglar bilan hamkorlik muhim o'rin tutadi. Psixolog tomonidan olib boriladigan maslahatlar, treninglar va ma'rifiy ishlar ota-onalarning pedagogik-psixologik savodxonligini oshirishga, pedagoglarning esa alohida ehtiyojli bolalar bilan samarali ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa barcha ishtirokchilarning hamjihatlikda faoliyat yuritishiga imkon yaratadi. Shuningdek, psixoprofilaktik va korreksion ishlarning muntazam tashkil etilishi o'quvchilarda uchrashi mumkin bo'lgan emotsional zo'riqish, ijtimoiy moslashuv muammolari va nizoli vaziyatlarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, alohida ehtiyojli bolalarni qo'llab-quvvatlash va ularning imkoniyatlarini yuzaga chiqarish inklyuziv ta'limning asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim tizimida maktab psixologi ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, barcha bolalarning barkamol rivojlanishi, teng imkoniyatlarga ega bo'lishi hamda jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta'minlashda muhim vazifalarni bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimova V.M. **Psixologiya.** – Toshkent: O'qituvchi, 2019.

2. G‘oziev E.G‘. **Yosh davrlari psixologiyasi.** – Toshkent: Universitet, 2020.
3. Davletshin M.G. **Umumiy psixologiya.** – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018.
4. Nishonova Z.T. **Pedagogik psixologiya asoslari.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. To‘xtayeva M.X. **O‘smirlar psixologiyasi va tarbiya masalalari.** – Toshkent: Ma’naviyat, 2020.
6. Андреева Г.М. **Социальная психология.** – Москва: Аспект Пресс, 2019.
7. Немов Р.С. **Психология.** – Москва: Владос, 2018.
8. Turdiyev N.Sh. **Axborot texnologiyalari va media madaniyat.** – Toshkent: Innovatsiya, 2022.
9. UNESCO. **Digital Learning and Child Well-Being Report.** – Paris, 2023.
10. World Health Organization. **Public Health Implications of Excessive Screen Use Among Children and Adolescents.** – Geneva, 2022.
11. Internet ma’lumotlari